

К. мист. Наконечна О. В.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна

АПОЛОГІЯ МЕТОДОЛОГІЇ В КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Особливо важкою проблемою в усіх гуманітарних науках, особливо в культурології, є питання методології.

Щодо більшості сучасних гуманітарних досліджень, особливо дисертаційних робіт, то, на жаль, досить часто можна спостерігати дві протилежні, проте, на нашу думку, однаково хибні тенденції: або загальне нехтування методологією, або «методичний плюралізм» [1, с. 27], коли у відповідному розділі перераховуються майже всі існуючі методи наукового пізнання, особливо загальнофілософські.

Якщо проаналізувати перший випадок, то можна було б висловитись на захист такої тенденції, спираючись на особливий статус гуманітарних наук у сфері наукового пізнання. Ми у великій мірі погоджуємось із Л. Стародубцевою, яка вважає небезпідставною думку про те, що багато цікавих культурологічних розвідок (таких, як, наприклад, думки О. Шпенглера, Й. Хейзинги тощо) виникає шляхом «інсайту» [2, с. 8] і відтак не потребують спеціального методологічного обґрунтування, якщо воно виникає, то лише постфактум. Проте, слід зауважити, що далеко не всі дослідники близькі за рівнем до названих та подібних їм, тому при відсутності певних методологічних обмежень в «інсайті» можна було б просто захлинутися. «Наука - це не мистецтво, де панують тільки образи й інтуїція. У науці... слід базуватися на вимогах логіки...» [3, с. 19].

Щодо «методичного плюралізму», то очевидна низька евристична цінність результатів застосування такої необмеженої еклетики.

Таким чином, маємо значну проблемну зону, оминаючи яку, дослідник значно знижує або зовсім нівелює потенціал свого дослідження. Тому ми вважаємо принциповим визначення власної позиції щодо методологічної стратегії гуманітарних досліджень, яка намагається знайти хвилястий шлях між двома крайніми визначеними тенденціями.

Дослідник багатомірної свідомості професор Л. Богата порівнює методи пізнання із прокладеними людьми на поверхні Землі шляхами. Дійсно, деякі методи, здебільшого загальнонаукові, достатньо вивчені і оснащені, ніби великі магістралі. Проте, існує безліч допоміжних путей, доріг і навіть стежинок, які можна асоціювати із спеціальними методами, методичними прийомами та процедурами. Крім того, за необхідності можна прокласти і власну стежинку по методичному «бездоріжжю», не нехтуючи при цьому і второваними шляхами.

Отже, перш ніж визначити методологічну стратегію дослідження, ми вважаємо за потрібне спочатку висловити її «апологію» [2, с. 8]. тобто довести, пояснити, врешті-решт «захистити» її необхідність, обумовлену сучасними вимогами до наукового знання, в тому числі і культурологічного.

Перш за все, необхідно відповісти на принципове запитання: «ante» чи «post» [2, с. 9], тобто: чи обирати методологію, придатну для дослідження даного предмета, або ж сам предмет визначатиме методологію свого дослідження, дослідницький шлях.

Якщо методологія визначатиметься «розі», тобто після проведення дослідження, що, за досвідом, найчастіше і відбувається в гуманітарних науках, зокрема в культурології, то методологічний апарат діятиме пасивно, описуючи пройдений дослідницький шлях. Згідно до вищезгаданої аналогії Л. Богатої, це є складанням маршруту, тобто можливих доріг до певної мети - вже визначеного кінцевого пункту.

Натомість, формулювання методологічних засад «ante», тобто до того, як починається власне дослідження, дозволить їм набути активного, більш креативного характеру. За вищенаведеною аналогією, це - складання карти невідомої місцевості, нанесення нових доріг на колишню «білу пляму».

Як зазначає Л. Стародубцева, з якою ми в цій позиції безумовно погоджуємось, оптимальним є поєднання обох типів методологічних стратегій, адже завдяки методології «post» осмислюється результат будь-якого дослідження, а методологія «ante» дозволяє окреслити напрями дослідження цього результату. Втім, враховуючи специфічні особливості гуманітарних досліджень, збільшені сучасні вимоги до якості наукового знання, обумовлені змінами епістемологічної парадигми, а також наявне в сучасних гуманітарних науках, на наш погляд, надмірне нехтування методологією, автор робить вибір на користь «ante». Адже на сьогодні чітка відрефлектованість методологічних засад вважається одним з головних чинників професіоналізму культуролога, його академічної коректності. На наш погляд, такий підхід дозволить удосконалити якість культурологічних розвідок, ідучи «шляхом пізнання не інтуїтивно, навпаки, під впливом почуттів, а цілком усвідомлено, крок за кроком аналізуючи досліджувані явища культур» [2, с. 11].

Продовжимо нашу аналогію: якщо метод - це шлях, методологія - маршрут, то культурологія являє собою заплутане роздоріжжя, в якому складно зорієнтуватися, до того ж його карта належить не одній культурології, на ній є «ділянки» практично всіх гуманітарних наук, що досить вільно перетинаються. Тому можна говорити про відносний методологічний плюралізм культурології, тобто можливість користування широким спектром як загальнонаукових, так і власне культурологічних методів дослідження.

Очевидно, що, рухаючись загальними магістралями, можна побачити не так вже й багато нового. Вже давно нівелювали себе підходи, що пропагують якийсь єдиний універсальний метод пізнання, «методологічний монізм» [1, с. 63].

Проте, якщо застосувати новий погляд на речі, можна відкрити щось і там, де до тебе пройшли натовпи. Все більшої актуальності в науці сьогодні набуває принцип «особистісного знання», вперше обґрунтований П. Фейерабендом [4] та підтриманий багатьма іншими вченими: «Будь-який акт пізнання включає в себе мовчазний і пристрасний акт особистості, яка пізнає все, що стає відомим» [5, с. 63]. Особистість дослідника не може не включатись у пізнавальний процес: особистісне пізнання є першим смисловим рівнем загальноприйнятого знання, яке вважається об'єктивним на даному етапі культурно-наукового розвитку людства. Саме вважається, а не є таким насправді (адже, на певних культурних етапах розвитку людства «істинним» вважався факт пласкої Землі). Тому перехід до загальнонаукового знання неможливий без першого виділеного рівня - особистісного пізнання, яке, природно,

передбачас, по-перше, особистісну відповідальність, а по-друге, особистісне залучення, без якого взагалі неможливе створення будь-чого нового. Таким чином, методологія наукового пізнання, яка традиційно співвідноситься з чимось об'єктивним, загальноприйнятим, істинним, в сучасній культурній та епістемологічній ситуації набуває зв'язків із суб'єктивністю, з особистісним підходом. Треба відмітити, що поєднання цих бінарностей зовсім не знижує можливостей пошуку наукового результату як відображення загальноприйнятої «істини». Дослідник, що вивчає культуру, сам є частиною культури, тому будь-який результат буде містити певну долю «істини», і, як сказано вище, ця доля буде обумовлена рівнем його особистісної і професійної відповідальності. За принципом проліферації (від «proliferation» - розмноження), висунутим Фейерабеном, будь-яка нова теорія, хай навіть і така, що може виявитися хибною, збільшує критичну силу науки, годі як одноманіття, по-перше, знижує евристичний потенціал пізнання, а по-друге, «піддає небезпеці вільний розвиток індивіда» [4. с. 10]. Принцип проліферації Фейерабенд доповнював принципом «anything goes» («Все здасться»), який, як він вважав, єдиний не протистоїть прогресу. Цей принцип він розповсюджував не тільки на створення нових наукових теорій, а й на добір методів дослідження. Згідно з вищевикладеним, не можна погодитися з Ю. Сачковим в тому, що «метод не є даною один раз відмичкою, ...він збагачується в процесі пізнання» [6. с. 7].

В такий спосіб нами окреслено дві бінарні епістемологічні тенденції: методологічна коректність та виваженість проти необмеженого особистісного підходу, «інсайту». Сучасне культурологічне дослідження, на нашу думку, має бути результатом спроби знайти «лезо бритви» між цими граничними тенденціями.

Список використаних джерел:

1. Богатая Л. Н. На пуги к многомерному мышлению: монография / Л. Н. Богатая. - О.: Печатный дом, 2010. - 372 с.
2. Методологічні проблеми культурології: начально-методичний посібник для студентів спеціальності «Культурологія». - Х.: ХДАК, 2005. - 76 с.
3. Партико З. В. Що захищаємо: дисертацію в цілому чи лише положення для захисту? / З. В. Партико // Бюлетень ВАК України. - К., 2009. - № 2. - С. 19-24.
4. Feysrabend P. K. Against Method: Outline of an Anarchistic Theory of Knowledge / P. K. Feysrabend // First edition in M. Radner & S. Winokur, eds., Analyses of Theories and Methods of Physics and Psychology. - Minneapolis: University of Minnesota Press, 1970.- 413 p.
5. Полани М. Личностное знание / М. Полани. - М.: Прогресс, 1985. - 343 с.
6. Сачков Ю. Научный метод: вопросы и развитие / Ю. В. Сачков - М.: Едиториал УРСС, 2003,- 160 с.